

ISSN 2074-8167

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ**

Збірник наукових праць

Випуск 39

Заснований 1996 року

Харків
2016

3. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : [монографія] / Л. С. Рибалко. — Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. — 442 с.

4. Фетишкин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетишкин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. — М., Изд-во Института Психотерапии, 2002. — 490 с.

УДК 811.111:378.147.091.33

**РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ПОДОЛАННІ СТРАХУ ГОВОРІННЯ
У СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Лешньова Н. О., Павлова Л. В., Сергеева О. А.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Стаття присвячена аналізу ролі викладача у подоланні страху говоріння у студентів на заняттях з іноземної мови на немовних факультетах. В статті розглядаються найбільш оптимальні інтерактивні види діяльності, які сприяють процесу подолання страху. Особлива увага приділяється факторам, які позитивно впливають на формування мовленнєвих компетенцій у студентів та створюють емоційно-комфортну атмосферу в аудиторії.

Ключові слова: подолання страху говоріння, інтерактивні види діяльності, формування мовленнєвих компетенцій у студентів, навички публічних виступів, процес спілкування, акт комунікації.

**РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ПРЕОДОЛЕНИИ СТРАХА ГОВОРЕНИЯ У СТУДЕНТОВ НА
ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ**

Лешнева Н. А., Павлова Л. В., Сергеева Е. А.

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Статья посвящена анализу роли преподавателя в преодолении страха говорения у студентов на занятиях по иностранному языку на неязыковых факультетах. В статье рассматриваются наиболее оптимальные интерактивные виды деятельности, которые способствуют процессу преодоления страха. Особое внимание уделяется факторам, которые позитивно влияют на формирование речевых компетенций у студентов и создают эмоционально-комфортную атмосферу в аудитории.

Ключевые слова: преодоление страха говорения, интерактивные виды деятельности, формирование речевых компетенций у студентов, навыки публичных выступлений, процесс общения, акт коммуникации.

**THE TEACHER ROLE IN COPING WITH STUDENTS' FEAR OF GIVING A TALK AT
FOREIGN LANGUAGE CLASSES**

Lieshnova N. O., Pavlova L. V., Sergeyeva O. A.

V. N. Karazin Kharkiv National University

The paper deals with the analysis of the teacher role in coping with students' fear of giving a talk at foreign language classes when studying at non-language faculties. The highly effective interactive types of activities that foster the process of fear coping are considered in the paper. Special attention is given to the factors that have a positive impact on the formation of students' speech competences and create emotionally comforting atmosphere in the classroom.

Key words: coping with fear of giving a talk, interactive types of activities, formation of speech competences, public speaking skills, process of communication, communicative act.

Викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі розглядається як процес, який вимагає від викладача пошук ефективних шляхів і методик викладання для оптимізації навчального процесу в умовах критичного скорочення аудиторних часів.

Під час роботи зі студентами немовних факультетів ВНЗ дуже важливою, з нашої точки зору, є проблема підготовки компетентних, добре освічених фахівців, здатних використовувати знання іноземної мови у своїй майбутній кар'єрі не тільки для читання літератури за фахом, але й для безпосередніх контактів з іноземними колегами, для виступів на міжнародних конференціях, участі у семінарах та інших ділових зустрічах. Тільки в цьому випадку наші випускники зможуть повністю реалізуватися як професіонали високого рівня. Тому, вже на першому курсі у вишній діяльність викладача повинна бути спрямована на формування у студентів навичок публічних виступів.

На заняттях з англійської мови на етапах мовлення дуже часто відмічається висока мовленнєва активність одних студентів і низька готовність приймати участь в бесіді інших студентів. Як показують багаторічні опитування студентів першого курсу радіофізичного, медичного і соціологічного факультетів ХНУ кожен раз, коли передбачається будь-яке звернення до групи з промовою, майже у всіх студентів з'являється хвилювання, страх перед процесом спілкування, який заважає успішному розвитку акту комунікації.

Мета статті – проаналізувати роль викладача у подоланні страху говоріння у студентів на заняттях з іноземної мови на немовних факультетах та розглянути найбільш оптимальні інтерактивні види діяльності, які сприяють цьому процесу.

Страх говоріння називають ще страхом сцени, або побоюванням спілкування в контексті публічних виступів [13; 11; 19].

Відомо, що говоріння безпосередньо пов'язано з когнітивними, емоційними та психомоторними аспектами особистості. Тому, досвід роботи свідчить, що для подолання страху говоріння у студентів викладання іноземних мов повинно протікати у двох площинах: створення емоційно-комфортної атмосфери в аудиторії та пошук і залучення ефективних методів навчання, спрямованих на формування мовленнєвих компетенцій студентів.

Такий підхід до викладання іноземних мов є актуальним в контексті «гуманістичного підходу», який розвивався протягом 20 сторіччя, але залишається популярним і в наші дні. Цей підхід розглядає студентів не лише як суб'єктів, що вивчають іноземну мову, а як психологічно складних індивідів в рамках соціально-культурних контекстів [12; 16; 20; 22]. Видатний американський психолог Дональд Хамачек наголошував, що гуманістична освіта починається з усвідомлення того, що всі студенти різні [18].

Хвилювання з приводу виступів перед аудиторією можуть відчувати люди з різним досвідом і кваліфікацією [11]. У студентів, як показують опитування, таке хвилювання пов'язано із страхом зробити помилку і стати об'єктом кешувань. Іноді це може бути викликано перебільшенням оцінки рівня знань слухачів, перед якими належить виступати і недооцінкою власного. Тому розуміння викладачем емоційних станів студентів є компетенцією необхідною

для оптимізації спілкування в аудиторії [7; 9].

Емоції і почуття мають велике значення як спонукальні фактори будь-якої діяльності, і відіграють особливу роль в енергетичному забезпеченні цієї діяльності [2]. Необхідним компонентом розуміння іншої людини є розуміння його емоцій і почуттів [5]. Важливість такого розуміння обумовлена тим, що емоційні реакції, будучи тісно пов'язаними з мотиваційною та ціннісно-сисловою сферами особистості, є безпомилковими індикаторами справжнього ставлення людини до подій [1].

Крім вищезазначеного, не менш важливим фактором для створення емоційно-комфортної атмосфери в аудиторії є розвиток успішних взаємовідносин «викладач-студент» [15; 17; 21]. Навіть якщо студент налаштований на когнітивне навчання, за відсутності емоційного зв'язку з викладачем, його бажання сприймати і використовувати інформацію досить низьке.

Як показують дослідження, встановленню успішних взаємовідносин між викладачем та студентом сприяє вправне володіння викладачем навичками комунікації, що цілеспрямовано впливають на емоційну сферу студента. Бурлесон і Самтер виділяють такі навички як уміння впливати на «его» суб'єкта (здатність змусити іншого підвищити свою самооцінку), уміння підтримати співрозмовника (здатність підтримати співрозмовника в стані депресії, прикрасі або тривоги), уміння залагоджувати конфліктні ситуації (здатність досягати рішень, які б задовольняли обидві сторони), уміння регулювати поведінку (здатність допомогти співрозмовникові побачити і виправити власні помилки). «Емоційнонаправлені» навички є особливо важливими для студентів, які сприймають процес навчання усвідомлено [14].

Отже, тільки за умов розуміння викладачем емоційних станів студентів та розвитку довірчих і дружніх взаємовідносин в аудиторії можливо створити емоційно-комфортну атмосферу, що, на нашу думку, є істотним чинником для подолання страху говоріння у студентів. Отримання нового досвіду завжди передбачає вихід із зони комфорту, а виступ перед аудиторією стає для багатьох викликом, який потребує подолання [11].

У своїй книзі «Мистецтво говорити» відомий чеський соціолог Іржі Томач даючи поради, як побороти страх перед виступами, наголошує: «Якщо ви хочете позбутися страху і хвилювання, використовуйте кожну нагоду взяти участь у публічному виступі. Інакше у вас зафіксується й поглибиться страх перед будь-яким публічним виступом. Успіху ви досягнете лише активно переборюючи страх, який є природною рисою кожної людини» [4: 261].

Тому ми вважаємо, що основною задачею викладача вишу, нарівні з урахуванням ролі емоційного компоненту, є створення в аудиторії ситуацій, які спонукають студентів до виходу із своєї зони комфорту, практикуючись у навичках спілкування і публічних виступів.

Як показує досвід нашої багаторічної роботи такі інтерактивні види діяльності, як групова та парна робота, виступ з доповіддю, дискусії, ролеві ігри безумовно сприяють розвитку

комунікативних навичок і ведуть до послаблення страху говоріння у студентів.

Перш за все зазначимо, що групова та парна робота над текстами, лексичним та граматичним матеріалом – прийоми, які по можливості слід застосовувати майже на кожному занятті з іноземної мови. Вони є найбільш оптимальними (не потребують багато часу на підготовку і реалізацію) на шляху подолання страху говоріння у студентів в умовах критичного скорочення аудиторних годин (120–140 год. на весь курс іноземної мови у виші). Але, щоб досягти бажаного ефекту і сприяти послабленню психологічного навантаження на комунікантів, залучаючи ці кооперативні методи навчання, викладачеві бажано дотримуватися двох основних правил:

- 1) формувати групи залежно від рівня мовної підготовки студентів;
- 2) змінювати учасників пар, або груп час від часу.

Одним з найбільш ефективних методів подолання страху говоріння у студентів, беззаперечно, виступає рольова гра. Рольова гра, яка є активним методом навчання усного мовлення дає можливість залучити всіх студентів групи до взаємодії, добре мотивує їх, наповнює заняття творчим та емоційним змістом. Рольова гра сприяє розвитку у студентів професійних, інтелектуальних, поведінкових навичок та вмінь у стислий час [6; 8].

Під час роботи над кожною усною темою, після засвоєння необхідного лексико-граматичного матеріалу, ми пропонуємо студентам рольову гру. Ті студенти, що хвилюються найбільше, мають можливість спочатку підготувати у письмовому вигляді свої питання, або необхідну інформацію, почати з читання своїх текстів, а потім, заспокоївшись, перейти до спонтанного говоріння.

Коли студент отримує картку з описом ролі, він завжди намагається якомога краще зіграти цю роль. Граючи, студент відчуває певну відповідальність за результат, і в той же час може сховатися за маску свого персонажу. При цьому, рівень хвилювання значно знижується, перетворюючись на інтерес, увагу до процесу спілкування та почуття задоволення. Ми вважаємо, що викладач має керувати процесом гри переважно на початку, далі надаючи більшу самостійність студентам.

Але слід зазначити, що лише заняття, яке вміло розподілене за мірою складності, збудоване на знайомому тематичному матеріалі, який цікавить студента і відповідає його особистим та віковим потребам дійсно стає внутрішнім мотивом до іншомовної комунікації і може сприяти процесу подолання страху говоріння [3; 10].

Готуючи студента до виступу, треба завжди враховувати рівень його мовної підготовки та особистісні риси. Якщо це людина сором'язлива, замкнута за характером, завдання спочатку треба дати структуроване [19].

Такі завдання дозволяють поетапно долати страх публічних виступів. Наприклад, при

кожному обговоренні прочитаного тексту або після прослуханої доповіді, ми пропонуємо таким студентам висловити свою точку зору, даючи необхідні пояснення або підкріплюючи свою думку попередньо зібраною інформацією. Тому, в якості домашнього завдання перед обговорюваннями, такі студенти мають можливість знайти потрібні відомості та проаналізувати необхідний матеріал заздалегідь.

Досить непогані результати, щодо зняття емоційної напруги під час виступів с доповідями демонструє досвід використання студентами комп'ютерних презентацій і різноманітних наочних матеріалів (малюнків, схем, ілюстрацій, тощо). По-перше, відомо, що зорові опори прискорюють і підтримують процес запам'ятовування інформації. По-друге, вочевидь ми спостерігаємо тут наявність феномену, який в психології і педагогіці називають переключенням уваги, тобто здатністю людини довільно чи мимоволі переносити увагу з одного об'єкта (у нашому випадку таким об'єктом виступає страх говоріння) на інший (зорову опору).

Метод «круглого столу» – ще один дієвий інструмент для подолання страху говоріння у студентів. Зазначимо, що для цього виду діяльності, як покаже власний досвід, дуже важливим є правильний вибір теми для обговорення. Вона повинна бути актуальною і цікавою для всіх учасників дискусії. Тільки за таких обставин, студенти, які бояться публічних виступів, забувають про свій страх і стають повноправними учасниками комунікативного акту. Таким чином і в цьому випадку досить ефективно спрацює феномен переключення уваги.

Щорічно наші студенти виступають з доповідями англійською мовою на факультетських конференціях, а також приймають участь у міжнародній науковій студентській конференції «Academic and Scientific Challenges of Diverse Fields of Knowledge in the 21-st Century», що організує кафедра англійської мови ХНУ імені В. Н. Каразіна, де вони мають можливість показати рівень свого володіння іноземною мовою. Але найважливішим для більшості учасників є перший досвід у презентації доповіді та спонтанному обміну думками на міжвузівському рівні.

Отже, в контексті сучасного підходу викладання іноземних мов, викладачі вишу повинні підходити до навчального процесу не тільки як до процесу оволодіння студентами знанням із іноземної мови, а і як до процесу накопичення навичок спілкування, необхідних для подальшої успішної соціалізації індивіда у суспільстві, залучаючи до цього процесу весь свій арсенал методичних, педагогічних і психологічних знань і доробок.

Список використаних джерел

1. Божок О. О. Емоційна культура студентів як ціннісна складова становлення їх особистості / О. О. Божок // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Серія:

Психологічні науки : [зб. наук. праць у 2-х т.]. – Чернівці : ЧДПУ, 2005. – Т. 1, Вип. 31. – С. 36–40.

2. Додонов Б. І. Емоція як цінність / Б. І. Додонов. – Ростов н/Д. : Фенікс, 2002. – 79 с.
3. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
4. Изард К. Психология эмоций / К. Изард; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с. – (Серия «Мастера психологии»).
5. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : МГУ, 1986. – 176 с.
6. Коломинский Я. Л. Культурно-психологические аспекты межличностного педагогического взаимодействия / Я. Л. Коломинский // Психология образования сегодня: теория и практика : междунар. науч.-практ. конф.; 2003 г. : тезисы докл. ; [под ред. С. И. Коневой, А. П. Лобанова, Н. В. Дроздовой]. – Минск, 2003. – С. 12–15.
7. Красовская Н. А. Применение ролевой игры / Н. А. Красовская, Г. М. Тер-Саакянц // Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – К. : Рад. шк., 1988 – С. 194–208.
8. Лепеха В. С. К проблеме понимания эмоций подростками с лёгкой степенью умственной отсталости / В. С. Лепеха // Психология XXI века : междунар. науч.-практ. конф. студ. и аспирантов, 22–24 апреля 2005 г. : тезисы докл. – СПб. : С.-Петербург. ун-т, 2005. – С. 173–175.
9. Томан І. Мистецтво говорити / І. Томан; [пер. з чеш.]. – [2-е вид.]. – К. : Політвидав України, 1989. – 293 с.
10. Шубин Э. П. Основные принципы методики обучения иностранным языкам / Э. П. Шубин. – М. : Успехизд, 1963. – 192 с.
11. Allen M. Coping with the needs of presentation / M. Allen, N. Burrell, J. Bourhis // Handbook of communication competence; [Gert Rickheit, Hans Strohner, Moutonde Gruyter]. – Berlin, New York, 2008. – P. 342–358
12. Atkinson D. "Humanistic" approaches in the adult classroom: an effective reaction / D. Atkinson // ELT Journal. – 1989. – Vol. 43/4. – P. 268.
13. Breakey L. K. Fear of public speaking – the role of the SLP / L. K. Breakey // Seminars in speech and language. – 2005 – Vol. 26, – P. 107–117.
14. Burleson B. R. Effects of cognitive complexity on the perceived importance of communication skills in friends / B. R. Burleson, W. Samter // Communication Research. – 1990. – Vol. 17. – P. 165–182.]
15. De Vito J. A. Teaching as relational development / J. A. De Vito // Communicating in collage classroom. – San Francisco: Jossey-Bass, 1986. – P.5.

16. DU Jingna Application of Humanism Theory in the Teaching Approach ISSN 1927–0232 [Print] // Higher Education of Social Science. – 2012. – Vol. 3, No. 1. – P. 32–36

17. Graham, E. E. The association between the relational teaching approach and teacher job satisfaction / E. E. Graham, R. West, K. A. Shaller // Communication Reports. – 1992. – Vol. 5. – P. 11–22.
18. Human Dynamics in Psychology and Education: Selected Readings / D. E. Hamachek. – [3 edition]. – Allyn& Bacon, 1977. – 344 p.
19. Kelly L. Treating communication anxiety. Implications of the communibiological paradigm / L. Kelly, J. A. Keaten // Communication Education. – 2000. – Vol. 49. – P. 45–47.
20. Khatib M. Humanistic Education: Concerns, Implications and Applications / M. Khatib, S. N. Sarem, H. Hamidi // Journal of Language Teaching and Research. – January 2013. – Vol. 4, No. 1. – P. 45–51.
21. Lopes P. N. Emotional intelligence and social interaction / [P. N. Lopes, M. A. Brackett, J. B. Nezlek., et al.] // Personality and Social Psychology Bulletin. – 2004. – № 30. – P. 1018–1034.
- Stevick E. Humanism in Language Teaching / E. Stevick. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – 162 p.